

omat/mkm/kuningaskuluttaja tutu fin 2007-01-28

Matti K. Mäkinen

Alustus Tulevaisuuden tutkimuksen seura 17.01.2007 Tieteitten talo.

KULUTUSVIMMA

A conference is a gathering of important people who singly can do nothing, but together can decide that nothing can be done. Fred Allen

Taustaa

Kevättalvella 2006 käytiin Tutu-keskustelu kestävästä kehityksestä ja kasvun rajoista. Koin ansiokkaiden alustusten ongelmana sen, että ne liikkuivat suurten julkisten ja kolmannen sektorin organisaatioiden globaalitasolla eli kokonaan ruotimatta jäivät ne ruohonjuuret, joilla kulutus toimii. Kirjoitin Tutu- sähköpostilistalla 16.02.06 seuraavan jälkireaktioni.:

Mitä Tutu voi / haluaa / uskaltaa tehdä eko-tietoisemmän kulutuksen tuomiseksi ihmisten arkielämään, ajatuksiin ja ennen kaikkea tekemisiin ja tekemättä jättämisiin? Maailmantason jätän niille, jotka kohottavat maljoja ja solmivat tärkeitä sopimuksia Kiotossa, Riossa tai jossakinJätän sinne myös hyvää tarkoittavat julistukset ja ohjelmat, tietenkin muistaen että "global rain falls locally". Tarttis vain yksinkertaisesti jonkun tehdä jotakin.

Ehdotan yksilöihin ja koteihin suunnattua ruohonjuuritoimintaa, kansalaiskasvatuksella markkinoituja kulutuksen kasvun rajoja (vaikkapa koulujen kotitalousopetuksesta aloittaen). Siitä syntyvät samalla kasvun rajat tuotannon yli- ja ohilyönneille. Ei tuoteta kun ei osteta.

Mutta maan hallitushan on kehottanut lisäämään kulutusta (mm. 1998). Mitäs sille tehdään? Kannattaisiko välillä painottaa tutu- keskustelujakin kansantalouden abstraktioista kotitalouden reaaliaikaan?

Listakeskustelua

Listakeskustelussa ajatuksia, ideoita ja ehdotuksia tuli monenlaisia. Ja koko joukko kansantalouden historian muistelua.- Poimin muutamia teemoja, ilman arvojärjestystä:

- kulutustavaran (esim. laitteiden) huono kestävyys/laatu
- eettinen kuluttaminen, hinta/laatu

- kierrätysliike
- nuukuusviikko/ nuukuusmarssi (useat järjestöt)
- tuotteiden ekomerkinnot
- seuran mielipidekirjoitus
- verkottuminen ja tutun rooli
- ihmisen positiivisten ominaisuuksien aktivointi
- kasvun rajojen asettaminen/osoittaminen/tiedottaminen
- kasvun rajojen tulkitseminen yksilötasolle (TUTUn mahd. rooli?)

Toinen kierros

Yllä sanotun jälkeen kokosin vielä toisen listameilauksen, tavoitteena lujittaa konkretiaa.

Mihin on tultu?

Eräät kysymykset odottavat edelleen konkreettista ohjeistusta.

Listaan spontaanisti tähän:

1. Kuka voisi tehdä - ja todella tekisi proaktiivista kuluttajapolitiikkaa?

Tarkoittaa kuluttajan- ja sitä myöten tuotannon asenteisiin vaikuttamista.

(Asian vieminen ministeriöihin tai isoihin järjestöihin on avausvaiheessa ajanhukkaa)

2. Miten se koottaisiin max 10 ajatus- ja samalla toimintamalliin, joita olemassa olevia tiedottamisen, kasvatuksen, kouluttamisen verkkoja käyttäen tuotaisiin interaktiiviseen, vuorovaikutteiseen tiedottamiseen ja laajapohjaiseen keskusteluun?

3. Miten tämä tehtäisiin aikailematta, käytännöllisesti, yksilöihin ja pienyhteisöihin (perheet ja vastaavat) kohdistuen?

4. Haluaako TUTU tehdä asiassa jotakin. Ja uskaltaako (valtionavut), kun politiikan ylätasot vetävät eri suuntiin, ministeriöt rahoittavat kestävää ja kestämatöntä kehitystä, tehtävänsä näin tulkiten. Ja mehän sen virkailun maksamme.

Jos TUTU ei halua/ uskalla, voimme lopettaa keskustelemisen kasvun rajoista ja yhtyä lauluun kilpailukyvyystä ja loputtomasta kasvusta.

Niin minkä kasvusta? Väkilukujen, lihomisen, rikollisuuden, sairauksien, liikenteen, jne....kaiken sen mitä jotkut irvilleuat nimittävät hyvinvoinniksi.

Olisikohan jollakulla joitakin ihan arkisia, konkreettisia neuvoja. Toistan aikaisempani, että byrokratialla ja isojen organisaatioiden tasolla tämä ei lähde alkuun.

pienessä on suuren alku. Kyllä ne isot sitten kun malli on luotu.

Jatkossa kiertyi esille ajatus organisoida tutu- keskustelu kotitalouskasvatuksesta. Teemaksi jalostui vuodelle 2007 tultaessa ”Kulutusvimma”. Sen otsikon alla kokosin 17.01.2007 keskustelutilaisuuteen yllä kuvattuja ajatuksia ja tavoittelin eräitä jäsentelyjä.

Kuluttaja sanoo: ”Minä olen nyt”. Jos kansalaisuus on tarpeiden määrittämää, on kuluttajuus halun aluetta.¹ Joku äänestää jaloillaan, toinen taas kuluttaa kuluillaan. Jalat vievät kaukaloille, joihin kulutkin soljuvat. Kaukaloita nimitetään valikoiksi. Niiden äärellä kuluttaja käyttää kuninkaallista valtaansa, valitsee. Valintojensa vapaudessa hän ei huomaa, että valinta tapahtuu valikosta, kaukalosta johon joku toinen on sommitellut valikoiman. Kuluttajan valintoja helpottaa suuresti se, että kaukaloiden ulkopuolella ei ole mitään.

Miten käytin minä kaiken sen?

Kulutus tapahtuu asumisen, liikenteen, työn ja vapaa-ajan tunnuksin. Ihmisen keskeisin kulutettava on AIKA, yksilötasolla ainutkertainen ja uusiutumaton luonnon anti, nuo keskimäärin 30.000 vuorokautta, jotka itse kullekin on varattu.

Missä vietät ainoan sinulle annetun ajan? Vietetään Hulluja Päiviä. Vietetään Väärän kuninkaan päiviä. Narri nostetaan kuninkaaksi, jolle omistetaan sulopuheita. Narri juopuu onnesta. Narri on toiselta nimeltään kuluttaja.

Nykyhetki on/ oli perhosen päivätanssi joka loppui ennen kuin ehätit tämän lauseen loppuun. Nykyhetki nautitaan pidennettynä versiona, venytettynä kokemuksena. Siihen sisältyy lähimenneen ja lähitulevan zoomauksia malliin mitä minulle juuri sanoit ja mitä aion siihen vastata. Kymmenen minuutin päässä voi olla jo tulevaisuus, jolloin kysyn: niin mitä äsken sanoitkaan? Vieläkin venytetympi nykyisyyden malli on vaikkapa muutaman kerran vuodessa vaihtuva vaatemuoti tai kaupallisten tietokoneohjelmien päivittäminen siinä toivossa, että seuraava uusintaminen olisi ostettava aikaisintaan vuoden päästä.

Koulutuksen ja kasvatuksen rinnalle on noussut muoti. Jean Cockteaun mukaan muodille on annettava anteeksi, se kuolee kuitenkin niin nuorena. Eräs vimmainen kulutus liittyy muotiin, statukseen, siihen että kaikki haluavat tuoda esille yksilöllisyyttään samalla tavalla. Ehkä ruohonjuurilta löytyisi tähänkin maniaan rauhoittavia yrtejä.

Muuta kulutettavaa ovat sitten luonnon varat: tuotannon läpäisseinä artefakteina tai suoraan luonnosta otettuina. Ilmo Massa kirjoittaa, että EU:n ympäristöministerit näkevät parantamisen tarvetta mm. seuraavissa:²

¹ Mikko Lehtonen: Kritiikin uutiset 1/ 2005

² Ilmo Massa: Kestävä yhteiskunta vaatii aitoja rakenteellisia uudistuksia HS vieraskynä 4.09.2006

- tuotannon materiaali- ja energiatehokkuus
- kulutuksen vähentäminen
- ympäristötekniikan innovaatiot
- uudenlainen energiapolitiikka
- kestävä kehityksen strategian uudistus

Massa nimeää kuluttajien valinnat tärkeänä lähtökohtana teollisille prosesseille, mutta katsoo, etteivät kuluttajavalinnat juurikaan vaikuta merkittävimpiin tuotannon ratkaisuihin, joita tehdään. ”Kuluttaja ei toimi itsenäisesti vaan häntä hallitaan markkinoilla.” Tästä tullaankin mainontaan, joka ”luo edelleen markkinoita paljon energiaa käyttävälle ja ympäristöä kuormittavalle teknologialle.” Ilmo Massa näkee pelastusrenkaita tietotekniikan kehityksessä ja ekomodernissa ajattelussa, jossa keskeistä on valistusajalta periytyvän ”modernin projektin” ulottaminen ratkaisemaan ympäristö- ja energiaongelmia.

Otetaan lama uusiksi. Näin Helsingin Sanomien kolumnisti Jaakko Lyytinen³ otsikoi ajatuksiaan vaalien alla ja kirjoittaa: kokoomuksen puoluesihteerin mukaan ”on kuluttajan etu, että puolueet selkiyttävät viestiään.” Siis *kuluttajan*, ei äänestäjän, saati kansalaisen, kolumnisti kursivoi. Myös keskustan vaalimainonnassa hän havaitsee vähintään yhtä sujuvaa markkinointijargonia. Siellä asiakaslähtöisyyttä ja kontaktointia korostavan puoluesihteerin mukaan poliittinen mainonta ei voi enää poiketa muusta mainonnasta. ”Mutta on sitä brändäystä opiskeltu pienemmissäkin rukouspiireissä”, kolumnisti pyöristää.

Halun talous ja sen kauppapaikka⁴

Pirkko Saision näytelmässä (*Virhe*) ”bordellin paikan on ottanut mainostoimisto, joka genet’iläisen esikuvansa tavoin tuottaa asiakkaidensa tarpeisiin täyttymättömän halun fantasioita. *Virheessä* markkinoinnin ja bisneksen kolikon kääntöpuolen muodostaa hengellisen etsinnän paikka, ortodoksinen kirkko. Yhtä varmasti kuin bordelli nielaisee vallankumouksen, nielaisee kaupallinen maailma kirkollisen kuvaston materiaalikseen

Konventionaalisesta tarinamallista päätellen maailman paras bisnes on myydä miehelle nainen ja naiselle mies yhä uudelleen, milloin missäkin muodossa, tavaroina, tunnelmina, elämäntapoina. Tarinoiden onnellisena loppuna nähdään usein se, että mies ja nainen perustavat kodin, asettuvat asumaan. Elämän tosiv:ssä tässä onkin jo lopun alku.

Onko koira kotona?

Kirjoittaja on ympäristöpolitiikan professori Helsingin yliopistossa.

³ Jaakko Lyytinen: Otetaan lama uusiksi, kolumni HS 28.01.2007

⁴ väliotsikko Outi Lahtinen, teatterikriitikko, Hiidenkivi 6/2005, jutussa ”Millaisia naisia, millaisia miehiä näyttämöllä?”

Asumisessa nousee esille kodin käsite. Niin kenen koti? Kodin funktiot? Kotitalous ja kodin talous herättävät nykyisenä uusperheiden aikana monenlaisia kysymyksiä arjen rutiineista. Ja juhlan. Ja tästä takaisin ajankäyttöön. Olemme nähneet, kuinka kotiin liittyvä yhteisö, - jota usein vieläkin voidaan kutsua perheeksi – jakaa aikansa työn, harrastusten ja huvien mukaisesti funktioihin, joita varten on rakennettu omat paikkansa. Monet toimet, jotka ennen kuuluivat kodin piiriin ovat hajaantuneet 'etäkoteihin' eri puolilla asuinseutua. Ketä on sitten kotona asunnossa, jossa ennen sijaitsi koti? Suuren osan ajasta monesti vain koira. Toivottavasti joku muistaa sen kävelyttää. Ajantasa on elämäntyylin arvostettu tavoite. Kunnes aika tasii siltäkin kärjen. Tästä esimerkkejä ovat ihmisten tavat kuluttaa toisiaan, kuten nykyhetkellä niin suositut kevytsuhteet.⁵ Näissäkin "koirat voi hyvin, kun me ollaan yhdessä".

Haaksirikkoiset

"Useimmat esillä olleet uudistukset ovat kilpistyneet vallitsevaan talousajatteluun". Ilmo Massa toteaa EU:n uuden sukupolven ympäristöpolitiikan hyvät ideat ja toiveet. Mutta kuka ohjaa laivaa, hän kysyy. Ei välttämättä kukaan.

John Fowles kuvaa 1960-luvulla erään haaksirikon jälkitilaa vertauksella, jossa ihmiskunta on lautalla. Lautta on rannattomalla valtamerellä.

"Lautalla värjöttelee seitsemän ihmistä.

- *Pessimisti, jolle elämän hyvät antimet ovat vain huijausta kärsimyksen pitkittämiseksi;*
- *egoisti jonka motto on Carpe diem – tartu hetkeen – ja joka parhaansa mukaan omii lautan mukavimman osan itselleen;*
- *optimisti joka alinomaa tähyää luvattua maata horisontista;*
- *tarkkailija joka tyytyy laatimaan matkapäiväkirjaa lautan sekä kohtalotoveriensa käyttäytymisestä merellä;*
- *altruisti joka löytää olemassaolonsa oikeutuksen itsensä kieltämisestä ja toisten auttamisesta;*
- *stoalainen joka ei usko mihinkään muuhun kuin omaan olemiseensa hyppäämättä yli laidan; ja kaiken päätteeksi*
- *iankaikkisen säällittävä lapsukainen joka uskoo, että kaikki lopulta hoituu, painajainen kaikkooa ja vihreä rannikko kohoaa näkyville."*⁶

⁵ Heli Vaaranen: Rakastaa, ei rakasta, kevytrakastaa HS 28.01.2007, haastattelija Ritva-Liisa Snellman

⁶ John Fowles: The Aristos A Self-Portrait in Ideals, Cape, London 1964 (lyh. käänös engl. MKM)

Mitä ei kuluteta, sitä ei tuoteta – ja päinvastoin

Kansainvälisillä ylätasoilla pidetään korkean tason kokouksia. Kaikilla tasoilla kulutetaan. Millään tasolla ei haluta huomata kuluttamisen ja tuottamisen välistä kohtalonyhteyttä. Sekä tuottajat että kuluttajat vilkuilevat muualle, kun perätään vastuuta tulevaisuudesta.

Mitä ei tuoteta, sitä ei voida kuluttaa. Ja kehäpäätelmänä, mitä ei kuluteta, sitä ei pian myöskään tuoteta. ”Kestävien” kehityskulkujen pohjaksi on vain vedettävä rajoja hyödykkeiden ja turhakkeiden välillä. Siinäpä vasta kysymys. Tällä veteen piirretyllä viivalla väreilevät sekä pienen että suuren mittakaavan ratkaisut. Keskeisiä ovat mm. energia- ja materiaaliratkaisut. Niidenkin pohjalla ovat ihmisten aate- ja asennemaailmojen ailahdukset ja/ tai kivettymät.

Olisiko konferensseja toimivampi metodi suuntautuminen ruohonjuurille. Eräät ”todelliset” ruohonjuuret ovat vasta muhimassa koulutuksen ja kasvatuksen piirissä.

Koulutus antaa tietoa/ osaamista, kasvatusta kehittää asenteita. Kuluttajuudessa asenteet ovat keskeiset. Ne sääntelevät toimiamme tehokkaammin ja laaja-alaisemmin kuin koulutuksen tuoma tieto. (vrt. tuhlaus, piittaamattomuus, roskaaminen, valosaaste, pöly- ja mölysaaste jne). Se mitä kutsumme tiedoksi on osoittautunut monilta osiltaan lyhytikäisemmäksi kuin nuorena omaksutut asenteet.

Jos laitosmuotoiseksi organisoitu koulutus ja kasvatusta suunnataan pääosiltaan vielä kasvuiässä oleviin, on aikuisten ominta aluetta osallistava kansalaistoiminta. Sekä kehitysvaiheessa että kypsässä iässä oleville voidaan ajatella rakennettaviksi ”vihreitä polkuja”

Eräs luonteva sytyke paljon laajemmalle ruohikkopalolle voisi olla kotitalousopetukseen sisällytettävä asennekasvatusta. Kun alaa enemmän tuntematta luen sen periaatteita kuvaavaa tekstiä, huomaan sen yleisessä otteessa paljon kosketuskohtia kuluttamisen etiikkaan.

Pari esimerkkiä Turun normaalikoulun kotitalouden nettisivuilta valaisee, mitä tarkoitan:

- yhteistyö erilaisten ihmisten kanssa vahvistaa kulttuuritietoisuutta ja oman identiteetin vahvistumista
- ihmisenä kasvaminen ja elämänhallintataitojen kehittäminen muodostavat opiskelun ytimen
- vastuu ympäristöstä ja kestävästä tulevaisuudesta on huomioitava kaikissa arkipäivän valinnoissa

Riittääköön tämä. Organisoidun opiskelun eri aineissa ja aineyhdistelmissä – muissakin kuin kotitaloudessa – voidaan tietoisesti rakentaa ”vihreitä polkuja” ulottumaan opiskeluvaiheen koko pituudelle. Tietoisena tavoitteena olisi kasvaminen valistuneeksi ”kuluttajakansalaiseksi” tilanteessa, jonka vaihtoehtona ovat narussa talutettavat pässit.

Oikeat kysymykset

Elämme informaatioyhteiskunnassa. Tarjolla on runsain määrin ”oikeita” vastauksia. Osa niistä on vastauksia väärin kysymyksiin. Osallistavan kansalaiskasvatuksen eräs avaintehtävä olisikin käynnistää keskustelut etsimällä oikeita kysymyksiä

Oikeiden kysymysten haarukointiin sisältyy ensimmäinen oikea vastaus kun siirretään painotuksia huipuilta ruohonjuuriin. ”Oikeat” kysymykset eivät löydy korkean tason poliitikkojen konferensseissa sen paremmin kuin ympäristön ystävien moraalisaarnoissa. Jos oikeita kysymyksiä osataan ja rohjetaan esittää, ollaan jo pitkällä. Kulutuksen ja tuotannon dialogi on kuitenkin kuormitettu vahvoilla tabualueilla, globaalitasolle tultaessa jo yleensä ymmärretään, millaiset karikot on hiljaa kierrettävä. Mitä ei saa ajatella, sitä ei saa ajatella, puhumisesta puhumatta.

Lopuksi otan malliksi erään oikean kysymyksen – ja vastauksen

- Millä ilmastonmuutos saadaan pysäytettyä?
- Ihmisenmuutoksella⁷

Matti K. Mäkinen

⁷ Toinen mies, Helsingin Sanomat 8.01.2007